
God dyrevelfærd er ikke det samme som fravær af smerte og andre negative oplevelser. For at give et fuldstændigt billede af et dyrs velfærd er man også nødt til at inddrage forekomsten af glæde, behag og andre positive følelser. Denne tekst præsenterer forskellige ideer og begreber om positiv velfærd og mulige metoder til at måle denne.

AF PETER SANDØE, KØBENHAVNS UNIVERSITET, MARGIT BAK JENSEN, AARHUS UNIVERSITET, OG BJÖRN FORKMAN, KØBENHAVNS UNIVERSITET

I stigende grad gives der i forbindelse med diskussionen om produktionsdyrenes forhold udtryk for et ønske om, at dyrene ikke alene skal undgå smerte og anden form for negativ velfærd, men at de også skal opleve positiv velfærd. Denne tekst giver dels en historisk oversigt over udviklingen i synet på dyrevelfærd og gør dels rede for, hvordan ideen om positiv velfærd er kommet på dagsordenen. Dernæst præsenteres der forskellige ideer og begreber om positiv velfærd, og endelig gøres der rede for forskellige forsøg, der i de senere år er gjort, på at finde metoder til at måle positiv velfærd.

UDVIKLINGEN I SYNET PÅ DYREVELFÆRD OG FREMKOMSTEN AF IDEEN OM POSITIV VELFÆRD

Den moderne opfattelse af dyrevelfærd har sine rødder i en rapport, som den britiske Brambell-komitee udgav i 1965. Rapporten, som på en lang række punkter anbefalede forbedrede forhold for landbrugsdyrene, var udtryk for nytænkningen inden for dyrebeskyttelse. Komiteens vigtigste forslag var, at alle produktionsdyr har krav på et bestemt niveau af

velfærd. Denne ide, som de følgende årtier vandt indpas ikke bare i britisk, men også anden europæisk lovgivning, herunder EU-lovgivning, har hjulpet milliarder af landbrugsdyr til en bedre tilværelse.

Forslagene fra Brambell havde dog samtidig en række indbyggede begrænsninger i forhold til at sikre produktionsdyrenes velfærd. For det første blev velfærd alene opfattet som fravær af smerte, frustration og anden form for lidelse. For det andet var målet alene at komme af med såkaldt "unødig" lidelse, hvor lidelse, som var nødvendig for at opretholde en effektiv husdyrproduktion, ikke blev set som unødig. Således ønskede komiteen ikke at forbyde burhønsproduktion, da de andre kommercielt interessante produktionsformer ikke blev anset for at være bedre for dyrene. Og for det tredje skulle der foreligge videnskabelig evidens for, at en bestemt måde at producere på var skadelig for dyrene, for at der kunne gribes ind. Så den dårlige dyrevelfærd, videnskaben ikke kunne måle, talte ikke.

De to sidste begrænsninger må stadig siges at ligge til grund for den officielle tankegang og tilhørende regulering i forhold til dyrevelfærd. Således er det i de fleste politiske diskussioner en underforstået præmis, at der stadig skal være en effektiv og konkurrencedygtig husdyrproduktion – på trods af at udtrykket "unødigt lidelse" for længst er røget ud af dansk lovgivning. Samtidig er det også klart, at resultater fra dyrevelfærdsforskning har en afgørende rolle, når man fra politisk hold overvejer at indføre nye regler om forbedret dyrevelfærd.

Derimod synes der i dag at være en udbredt kritisk holdning til, at fremme af dyrevelfærd alene handler om at beskytte dyr mod lidelse og anden form for negativ velfærd. Det drejer sig også om, at dyrene skal have det godt, dvs. at de skal opleve positiv velfærd.

POSITIVE OPLEVELSER. I begrebet dyrevelfærd indgår også positive oplevelser. (Foto: Petra Gau)

FORSKELLIGE BEGREBER OG TEORIER OM POSITIV VELFÆRD

At fraværet af negativ velfærd ikke kan stå alene som mål for god dyrevelfærd er relativt let at indse. Hvis målet alene var at forhindre, at dyr led, så ville den mest effektive vej til målet være aflivning. Det er nemlig svært at forestille sig et liv helt uden lidelse. Men det er jo en absurd konklusion, at man skulle aflive alle dyr for dermed at forhindre, at de kommer til at lide. For selv om der i ethvert liv er et element af lidelse, kan denne lidelse jo blive opvejet af gode oplevelser. Derfor må de gode oplevelser med, når man skal sammenveje velfærden i et dyrs eller et menneskes liv.

I forhold til dette kunne der selvfølgelig argumenteres for, at det i praksis er mest simpelt at fokusere på at forhindre lidelser og så overlade det til dyret at forfølge de positive oplevelser. Men dette kan føre til, at der ensidigt fokuseres på at beskytte dyret mod lidelse uden samtidig at afveje lidelsen i forhold til eventuelle positive oplevelser. Dermed kunne der være en tendens til at favorisere sikre og restriktive produktionsforhold på bekostning af øgede udfoldelsesmuligheder. Når f.eks. Brambell-komite næde frem til, at hold af høns i gammeldags æglægningsbure uden berigelse var at foretrække frem for i systemer med større udfoldelsesmuligheder for hønerne, kunne dette hænge sammen med, at der ikke blev set på de positive aspekter for dyrene af at have bedre udfoldelsesmuligheder, selv om disse udfoldelsesmuligheder f.eks. var forbundet med en højere dødelighed.

Fremme af dyrevelfærd synes følgelig at dreje sig om at skabe den bedst mulige balance mellem de positive tilstande, som gør livet værd at leve, og de negative tilstande, som trækker den modsatte vej. Og en vigtig opgave i den forbindelse er at få sat ord på de positive tilstande. De må omfatte følelser af glæde, behag, tilfredsstillelse, tryghed

og lignende. Disse er alle eksempler på, hvad man kunne kalde positive følelser.

EN MODEL FOR LIVSKVALITET

En simpel model for livskvalitet set over et helt liv kan fås ved at sammenligne livet med et badekar, hvori der løber både varmt og koldt vand. Hvis de positive oplevelser er det varme vand, og de negative er det kolde, så kan graden af livskvalitet i et liv sammenlignes med temperaturen i badekarret, når det er fyldt op.

Denne model for livskvalitet kan nuanceres og udfordres i *to dimensioner*: Den ene vedrører ideen om, at bæreren af livskvalitet kun er en passiv modtager af positive og negative tilstande, den anden, at livskvalitet kun drejer sig om følelser, altså at fremme de positive og undgå de negative.

Med hensyn til *den første dimension* kan det være illustrativt at tænke over, hvad der kendetegner livet for de mennesker, som vi mener har en høj livskvalitet. Er det kun, at de ofte oplever noget positivt og sjældnere noget negativt? Selvfølgelig indgår positive og negative oplevelser i vores forståelse af, hvad det vil sige at have det godt, men der synes også at indgå noget om, hvordan livets udfordringer håndteres. At leve et godt liv synes ikke bare at bestå i, at man er heldig at blive ramt af positive omstændigheder, men også at man forstår at få det bedste ud af de omstændigheder, som man får tildelt.

Et vigtigt element i det gode liv synes at være, at man har et lyst sind og et roligt gemyt. Og noget tilsvarende synes at gælde for dyrene. Den britiske adfærdsforsker Mike Mendl har formuleret dette ved at sige, at et dyrs følelsesmæssige reaktioner kan opfattes som en kombination af dets langsigtede baggrundshumor og dets følelsesmæssige reaktion på de aktuelle begivenheder.

Et dyrs følelsesmæssige reaktioner kan opfattes som en kombination af dets langsigtede baggrundshumor og dets følelsesmæssige reaktion på de aktuelle begivenheder.

MIKE MENDEL, ADFÆRDSFORSKER (FRIT GENGIVET)

Denne nuancering af begrebet om det gode liv medfører, at man i arbejdet med at sikre dyrs velfærd ikke alene skal fokusere sin opmærksomhed på de muligheder, som dyret bliver budt gennem livet, men også på dyrets evne til at få det bedste ud af livet.

Denne tankegang ændrer ikke ved, at livskvalitet drejer sig om at skabe den bedst mulige balance mellem positive og negative oplevelser. Den tjener alene til at pointere, at det gode liv skabes i et samspil mellem ydre omstændigheder

KULDE OG GLÆDE. Hunde, der kommer ud og får lov at løbe frit, oplever både kulde og glæde. (Foto Petra Gau)

FIGUR 1. POSITIVE FØLELSER

Diagrammet viser, hvor hurtigt rotter løb ned gennem en korridor. Den ene gruppe fik altid en stor belønning (de grønne søjler), den anden gruppe fik først en lille belønning og derefter en stor (mørkegrå søjler). Som det ses i diagrammet, begyndte rotterne at løbe meget hurtigere efter skiftet fra lille til stor belønning. At rotterne fik en større belønning end forventet fik dem tilsyneladende til at løbe hurtigere og måske blive gladere.

og indre egenskaber, og at man i arbejdet med at fremme dyrevelfærd bør fokusere på begge aspekter.

Den anden dimension, den tankegang, at det kun er summen af de positive og negative oplevelser, der tæller i livskvaliteten, kan udfordres på baggrund af et lille eksempel: Tænk på to labradorretrieverhunde, hvor den ene lever hele sit liv i et villakvarter med regelmæssige korte ture i snor og ellers hjemme i haven eller i stuen, og hvor den anden jævnligt bliver taget med på jagt af sin ejer.

Man kan f.eks. forestille sig, at den labrador, der lever som villahund, har meget få frustrationer og negative oplevelser, mens jagthunden, selv om den har positive oplevelser i forbindelse med at gå på jagt og være sammen med sin ejer, også oplever at blive udmattet, at komme til at fryse og at føle smerte i forbindelse med skader. Samtidig vil jagthunden være frustreret, når den nogle gange ikke skal på jagt. Lægger man oplevelserne i de to hundeliv sammen, kan det se ud, som om villahunden trækker det længste strå, idet den i modsætning til jagthunden har næsten lutter positive og relativt få negative oplevelser.

Omvendt kunne der måske argumenteres for, at jagthunden har en række meget stærke positive oplevelser, f.eks. i forbindelse med, at den kan udfolde sin motivation for jagt, at den kan være i tæt interaktion med sin ejer, og at den kan opleve nye ting og få tilfredsstillet sin nysgerrighed. For at kunne sammenligne kvaliteten af de to hundes liv må det være muligt at sætte en eller anden form for mål på kvaliteten af de positive oplevelser og deres styrke.

TO SLAGS POSITIVE FØLELSER?

I teksten ovenfor blev glæde, behag, tilfredsstillelse og trykthed nævnt som eksempler på positive følelser. Ved nærmere

eftersyn synes disse følelser at være af forskellig type, og disse forskellige typer af oplevelser kan måske siges at bidrage meget forskelligt til et dyrs livskvalitet.

For eksempel er der glæde forbundet med en positiv overraskelse; man bliver glad, når man får mere end det, man havde forventet. Jagthunden bliver så glad, når den kommer med ud på jagt, netop fordi den ikke altid er på jagt. Det er her kontrasten, der er det vigtige.

Positive følelser kan også være et resultat af situationer, hvor dyret spiller en mere aktiv rolle. At magte udfordringer, som dyret selv opsøger, leder tilsyneladende ofte til stærke positive oplevelser. Mange dyr er meget nysgerrige og søger decideret efter nye udfordringer og problemer at løse. Dette ses specielt i situationer, hvor basale behov er opfyldt, og dyrene føler sig i overskud. Det er også i sådanne situationer, vi ser unge dyr udfolde sig i spontan legeadfærd, f.eks. spontan bevægeleg, der højst sandsynligt er forbundet med positive følelser.

Inden for forskningen i følelser skelnes der mellem episodiske tilstande, som "jeg er glad her og nu", og mere stabile tilstande, som "jeg er i balance med mig selv og ser lyst på tilværelsen" ("sindstilstand", engelsk "mood"). Mens de episodiske tilstande er produktet af enkeltstående hændelser i dyrets liv, så er de mere stabile tilstande en opsummering af mange hændelser i dyrets liv i sammenhæng med dets nedarvede temperamentssegenskaber.

Denne skelnen kan tjene til at kaste lys over mulige forskelle mellem de to labradorhunde. Det er således teoretisk muligt at argumentere for, at jagthunden gennem en række oplevelser, som ikke er blevet villahunden til del, kan have mulighed for at opnå en mere positiv grundstemning i sit liv, en bedre sindstilstand.

DYRETS SINDSTILSTAND. Det kan være svært at adskille positive og negative sindstilstande, hvor dyret er i affekt, udelukkende på basis af fysiologiske mål. (Foto: Petra Gau)

DYRETS INDRE TILSTAND. Når dyret ikke viser nogen aktiv adfærd, kan det være svært at udtale sig om dets indre tilstand. (Foto: Björn Forkman)

Samtidig kan der måske også argumenteres for, at jagthunden, når den er på jagt, kan få positive oplevelser af en styrke, som betyder, at disse opvejer de negative oplevelser, som også følger med. Men dette er som sagt kun teoretiske muligheder, som mangler at blive indfriet gennem empirisk videnskab. For eksempel skal der udvikles metoder til måling af styrken af en følelse.

HVORDAN MÅLES STYRKEN AF EN FØLELSE?

En følelse kan deles op i en komponent, som beskriver niveauet af sindsbevægelse ("arousal"), og en komponent, som beskriver værdien af følelsen ("valence"), altså hvor positiv eller negativ følelsen er. Når en følelse skal vurderes i en velfærdsmæssig sammenhæng, er det vigtigt både at få vurderet værdien og styrken.

Det er desværre et problem, at mange af de fysiologiske mål, som bruges til vurdering af dyrevelfærd (f.eks. puls eller niveau af stresshormon), kun viser en forskel i graden af sindsbevægelse, men ikke, hvorvidt oplevelsen er positiv eller negativ. Det samme fysiologiske respons kan f.eks. skyldes, at dyret er bange, eller at det er seksuelt ophidset.

For tilstande med høj grad af sindsbevægelse er der dog ofte et adfærdsmønster, der gør det muligt at differentiere mellem positive og negative følelsesmæssige tilstande.

For hunde er der f.eks. stor forskel på en ophidset "vi skal ud og gå"-gøen og en truende/frygtsom "hold dig væk"-gøen. Ved følelsesmæssige tilstande, hvor dyret har en lavere grad af sindsbevægelse, kan det derimod være svært at afgøre, hvorvidt dyrets reaktion er udtryk for tilfredshed, altså en positiv tilstand, eller om den er udtryk for, at dyret er deprimeret og således befinder sig i en negativ tilstand.

På det seneste er der dog fremkommet nye forskningsresultater, som kan bidrage til at løse problemet med at sætte værdi på dyrenes følelsesmæssige tilstande. Ideen bag disse resultater er, at man kan studere følelsesmæssige tilstande ved at se på, hvilke effekter de har på den måde, hvorpå dyr tolker verden. Fra studier af mennesker ved vi således, at langvarige ændringer i en persons sindstilstand kan påvirke, hvordan budskaber modtages. Det samme glas vil således, hvis man er i harmoni med sig selv, blive opfattet som halvt fyldt, mens det vil blive opfattet som halvt tomt, hvis man ikke har det godt med sig selv.

Fænomenet kaldes af forskerne "cognitive bias" eller "emotional bias". Interessant nok virker det, som om det især er ved langvarige følelsesmæssige tilstande, man finder den bias. Og den simple ide til måling af sindstilstand er, at man viser dyrene noget, der alt efter sindstilstand vil blive opfattet som positivt eller negativt, og så måler sindstilstanden ved at måle dyrets reaktion. Er reaktionen positiv, har dyret en positiv sindstilstand, er reaktionen negativ og passiv, har dyret en negativ sindstilstand.

Den første artikel, hvor teorien blev afprøvet på dyr, i dette tilfælde rotter, blev publiceret i *Nature 2004* (Harding et al.). Efter den første artikel er ideen blevet fulgt op af mange studier, og fremgangsmåden er efterfølgende blevet afprøvet på mange dyrearter, inklusive bier!

Den metode, som anvendes i disse artikler, går ud på at træne dyr til at opfatte forskellige genstande som positive og neutrale alt efter deres placering. Derefter kan man udsætte dyrene for genstande med en tvetydig placering (svarende til et halvt fyldt glas) og måle, om de opsøger genstandene, og i givet fald hvor hurtigt. Dermed kan man placere dyrets sindstilstand på en skala fra negativ til positiv *uafhængigt*

af graden af interesse, de viser. Metoden ville i princippet kunne bruges til at finde ud af, om jagthunden faktisk er i en bedre sindstilstand end villahunden.

Den store ulempe ved metoden er, at den kræver, at dyrene trænes, og derfor tager meget lang tid at bruge, og den kan næppe bruges i forbindelse med velfærdsvurdering i besætninger af landbrugsdyr. Forskere har derfor prøvet at finde andre og mere umiddelbare, eller simple, indikatorer for positive følelser.

SIMPLE INDIKATORER FOR POSITIVE FØLELSER, LEGE-ADFÆRD

Legeadfærd er karakteriseret ved, at adfærdselementer fra andre funktionelle sammenhænge (f.eks. flugt, kamp og byttefangst) udføres spontant uden for deres normale sammenhæng og uden adfærdens normale funktion. De enkelte adfærdselementer forekommer således i en anden rækkefølge, i et andet forhold og gentaget flere gange end ved udførelse af den korresponderende funktionelle adfærd. Et andet interessant træk ved legeadfærden er, at legen ikke tjener det samme formål som den tilsvarende funktionelle adfærd.

Legeadfærd kan kategoriseres i objektleg, bevægelsesleg og social leg. Hvilken form for leg der er fremherskende, afhænger af dyrearten. Hos f.eks. svin og kvæg ses fortrinsvis bevægeleg og social leg, hvor de unge dyr prøver kræfter med hinanden, uden at det direkte har noget at gøre med etablering af en rangorden.

Hvad er den bagvedliggende funktion af denne øjensynligt formålsløse adfærd? Det ved vi ikke så meget om. Da adfærden forekommer formålsløs i situationen, er det nærliggende at tro, at den giver fordele for dyret på længere